

Élelmiszerlánc-biztonság a XXI. században: kihívások és eredmények

Konferencia összefoglaló

Benczúr Hotel, 2012. november 22.

A Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal Élelmiszerbiztonsági Kockázatértékelési Igazgatósága (NÉBIH-ÉKI) az Európai Élelmiszer-biztonsági Hivatallal (EFSA) közösen 2012. november 22-én tudományos konferenciát rendezett az EFSA fennállásának 10. évfordulója alkalmából, melyen neves külföldi és hazai előadók mutatták be tapasztalataikat.

A rendezvényen telt ház volt, nagyon sok érdeklődő megjelent, hogy meghallgassa, hogyan látják a vezető szakemberek a XXI. századi élelmiszerbiztonságot. A vendégeket Dr. Szeitzné Dr. Szabó Mária, a NÉBIH-ÉKI igazgatója köszöntötte, és Dr. Oravecz Márton, a NÉBiH elnöke, helyettes országos főállatorvos nyitotta meg. A rendezvény nyitó előadását Dr. Kardeván Endre államtitkár, országos főállatorvos tartotta, melynek keretében Magyarország élelmiszerbiztonsági rendszerét és stratégiáját mutatta be.

Dr. Oravecz Márton megnyitó beszédében említette, hogy az élelmiszerbiztonság jelenlegi rendszere az elmúlt 10 évben alakult ki. Ennek egyik lényegi eleme a folyamatokra koncentráció. Elmondta, hogy az MgSzH (Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal) és MÉBiH (Magyar Élelmiszer-biztonsági Hivatal) összeolvadásával létrejött új hivatallal, a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatallal (NÉBiH) szemben új elvárásokat fogalmaztak meg. Nyitottabb, ügyfélbarátabb hatóság létrehozása a cél. Kiemelte a vállalkozások felelősségét, ennek tudatosításának szükségességét, valamint a hamisítások és feketekereskedelem elleni küzdelem fontosságát. Cél, hogy a NÉBiH az aktuális helyzetre gyorsan és hatékonyan reagáló hivatal legyen. Az aktuális helyzet mellett a külföldi tapasztalatokat is figyelembe véve, közösen tovább tudunk lépni a fogyasztók érdekében.

Előadások hangzottak el továbbá az EFSA elmúlt 10 évének eredményeiről és kihívásairól, a globalizált világban megvalósítható válságkezelésről és kommunikációról és a klímaváltozás hatásairól. Betekintést kaptak a hallgatók az EU zoonózis helyzetének tendenciáiba, németországi válságkezelési példákba, de a XXI századi élelmiszerjárványok epidemiológiai vonatkozásaiba is. Hatósági oldalról megismertük az élelmiszerbiztonsági események megelőzésére, felkészülésre és intézkedésre vonatkozó teendőket, és a gyors veszélyjelző rendszerek élelmiszerbiztonsági válsághelyzetben gyakorolt szerepét. A délelőtti szekció vezetője Dr. Pleva György igazgató (NÉBiH-ÉTbI) volt, a délutáni szekciót Dr. Szeitzné Dr. Szabó Mária igazgató vezette le.

A rendezvény sikeréhez hozzájárult, hogy a neves szakértők, kik vállalták a szereplést, nem egy esetben a világ más részéről érkeztek ide előadásuk megtartására. A hallgatók érdekes és hasznos gondolatokkal gazdagodtak, más országok és más szakterületek probléma felvetését és problémakezelését is megismerhették. A konferencia üzenete egy szóban az együttműködés, hiszen a jövő kihívásainak leküzdése és az eredmények felmutatása csak összefogással és együttműködéssel valósulhat meg.

Az előadások részletes összefoglalása:

Dr. Kardeván Endre: Magyarország élelmiszerbiztonsági rendszere és stratégiája

Az előadás két fő része az ország közelmúltban kialakított élelmiszerbiztonsági rendszere, valamint jelenleg készülő stratégiája volt. Az új rendszerben egyetlen hatóság a felelős az élelmiszerbiztonságért, mely lefedi az élelmiszerlánc egészét a termőföldtől az asztalig (pl. ide tartozik a talajvédelem, növényvédelem, állategészségügy és élelmiszerbiztonság). Az államtitkár elmondta, hogy 2010-ben alakult meg a Vidékfejlesztési Minisztérium a korábbi FVM és a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium összevonásával. A NÉBiH a VM háttérintézményeként alakult meg, a korábbi MGSZH és a MÉBiH. A NÉBiH felépítésével kapcsolatban elmondta, hogy a NÉBiH az országos szint, de emellett vannak kormányhivatalok (megyei és kerületi szinten). A NÉBiH-nek három elnökhelyettese van, akikhez a különböző igazgatóságok tartoznak. Közvetlenül az elnök alá tartozó igazgatóság az ÉKI. Megemlítette, hogy az ún. felügyeleti díj bevezetésével finanszírozhatóvá vált a rendszer. A teljes rendszerre jellemző, hogy a szakmai kapcsolat közvetlen, a finanszírozás azonban nem. Az előadás második felében bemutatott, most készülő élelmiszerbiztonsági stratégiával az elsődleges cél a fogyasztók érdekeinek a képviselése, másképpen a tudásalapú társadalom elérése, ami kommunikációra épül. A befolyásolni kívánt területek között említette az élelmiszer-közvetítette megbetegedések visszaszorítását, az élelmiszerbiztonság és felügyelet hatékonyságának fokozását, és a fogyasztói tudatosság erősítését. A szakpolitikai célok közt említette a kedvezőtlen hatások csökkentését, az élelmiszerlánc áttekinthetővé tételét és egyszerűsítését, a felelős, felkészült, tisztességes vállalkozásokat, új hatósági ellenőrzési és felügyeleti rendszert, a hamisítások, csalások elleni összehangolt küzdelmet, az oktatást, nevelést, képzést, valamint a tudományos kutatás támogatását, megjegyezve a Magyar Tudományos Akadémia szerepét is a stratégia kialakításában.

Bernard Url: Az EFSA tíz éve az európai élelmiszerbiztonsági rendszerben: kihívások és eredmények

Az EFSA kockázatbecslésért felelős igazgatója bevezetésként elmondta, hogy előadásának témája, az elmúlt 10 év nem csak az EFSA-ról szól, hiszen a tagállamoktól kapott támogatás nagyon fontos. Bemutatta az EFSA-t, melynek küldetése a tudományos kockázatbecslés,

tudományos tanácsadás, és feladatainak 95%-át az Európai Uniótól kapja. Említette, hogy az EFSA szervezete hasonló, élelmiszerlánc alapú megközelítés szerint épül fel, mint Magyarországon. Hangsúlyozta, hogy a BSE válságot követően elért eredményként a kockázatbecslés elkülönül a kockázatkezeléstől, míg az előbbi az EFSA területe, az utóbbi az Európai Bizottság és a tagállamok hatásköre. Az EFSA nem foglalkozik törvényhozással és ellenőrzéssel, és nem helyettesíti a tagállami élelmiszerbiztonsági hivatalokat. Tíz éves fennállása alatt a kockázatbecslés és kezelés elkülönülése mellett több eredményt is elért az EFSA, ezek között említette a kockázatbecslés egységesítést szolgáló, 85 db útmutató dokumentumot, az EFSA-nak dolgozó 1500 tagállami szakértőt, az előfordulási és fogyasztási adatok gyűjtését, az évente kiadott kb. 700 tudományos publikációt, és a következetes kommunikációt. Hangsúlyozta a tagállamok közreműködésének fontosságát a szakértők, adatgyűjtés, együttműködések, tréningek útján. Az EFSA kihívásai között említette különböző tudományágak közti határok leküzdését, a tudományos kutatás és a szabályozást alátámasztó tudomány közti híd kialakítását, új módszerek alkalmazását a szabályozásban, harmonizált módszerek kialakítását, adatok szükségességét, valamint a kommunikációt. Elmondta, a kockázatkezelők bevonása már a folyamat legelején szükséges.

Dr. Szeitzné Dr. Szabó Mária: Szép új világ? Kilátások és felkészülés a jövőre

Az érdekes és gondolatébresztő előadásban a jövő élelmiszerbiztonságának talán még nem ismert aspektusai kerültek bemutatásra. Az őskorhoz és a fél évszázaddal ezelőtti falusi élethez képest napjainkra gyökeres változások történtek, a Földet egy nagy faluként lehet elképzelni. Az előadó képeken szemléltette, hogy a 21. századot jellemzi a világ két részre szakadása (bőség valamint éhezés, élelmiszerbiztonság hiánya). Napjaink problémája az energia, élelmiszer és tiszta víz iránt megnövekedett igény. Az élelmiszerek szűkössége új alapokra helyezi az élelmiszer-biztonságot, amellyel kapcsolatos szabályozásunk a bőség idejére épült. Az éghajlatváltozás felveti a kérdést, hogy vész helyzetben milyen élelmiszerbiztonsági tanácsot adjunk (pl. radioaktív katasztrófa). Az előadó említette az energia ellátást és a bio-üzemanyagok jelentőségét. Érdekes tanulmányokat mutatott be, melyekben különféle jövőképeket vázoltak fel. Hangsúlyozta a jövőre való felkészülés fontosságát, melyhez szükséges az együttműködés békeidőben és válsághelyzetben, a proaktív stratégiai tervezés, a tervek megvalósítása, a globális gondolkodás és tettek. Megemlítette az „elég biztonságos élelmiszer” fogalmát mint új szemléletet.

Raymond Ellard: Válságkezelés és kommunikáció a globalizált világban

Az előadó szerint egy válság több módon jellemezhető, lehet még folyamatban lévő, vagy már lezajlott, a betegségek valószínűsége, nemzeti / közösségi hitelvesztés, kétségbeesett viselkedés és a média érdeklődése jellemezheti. A vész helyzet esetén történő tervezés nem

egyszerű több tényező (média, tudományos vélemények, politikai vélemények) jelenléte mellett, a legnehezebb a tudományos vélemény következetes kialakítása, zavarodott, megfélemlített fogyasztók mellett. Elmondta, hogy nem elegendő jó tudósnak lenni, jó kommunikátornak is kell lenni. Az előadó intézményénél, az FSAI-nál (ír élelmiszerbiztonsági hivatal) kitűzött kommunikációs cél az üzenet eljuttatása a fogyasztókhoz, médiához, stb. Kialakítottak egy kommunikációs stratégiát, ennek érdekében kommunikációra is képzik a munkatársakat. A közelmúlt nagy, ír vonatkozású válságán, a 2008. év végi dioxin botrányon keresztül bemutatta az ír válságkezelés jellemzőit és tanulságait. A hétvégén induló válság az ír sertés ágazat 98%-át érintette. A válságkezelésben több szervezet összefogása valósult meg, és bár volt korábban válságterv, rengeteg feladatot adott így is a helyzet. Az előadás fókuszában a válság kommunikáció állt (a rengeteg információban következetesség, fogyasztóknak érthető információ átadása), aminek megvalósítását részletesen bemutatta. Napi rendszerességű sajtókonferenciákat szerveztek, információs telefonvonalat működtettek, rendszeresen frissítették a honlapot. Előadásának végén kitért a 2008. év és napjaink közti különbségre, amit a közösségi média megjelenése jellemez. Szemléltette ennek fontosságát és hatalmát napjaink kommunikációjában. Az információ szabályozásának képessége megszűnt, a jó kommunikációhoz jelen kell lenni minden lehetséges információs csatornán.

Farkas József, Beczner Judit: A klímaváltozás hatása az élelmiszerlánc-biztonságra

Az előadásban a klímaváltozás élelmiszerbiztonságra gyakorolt hatásairól kaptak képet a hallgatók. A globális felmelegedés napjaink nem elkerülhető problémája, annak ellenére, hogy hatása rövid távon nem észlelhető. A hallgatók megismerték az IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) témában megjelent 2007-es állásfoglalását. A klímaváltozás tekintetében Magyarország (Közép-Európa) fokozottan érzékeny régió. Az előadó elmondta, hogy a Magyar Tudományos Akadémia KÖTEB bizottságának Élelmiszertudományi Albizottsága is kiemelten foglalkozik a problémakörrel. A klímaváltozás hatására többek között új gyomok, károkozók jelenhetnek meg, ennél fogva nőhet a peszticid igény, más jellegű mikrobiológiai, kémiai szennyezések jelenhetnek meg, sérülékenyebbek lehetnek a kultúrák. Ezek a tényezők az élelmiszerbiztonságra is hatást gyakorolhatnak. Az előadó bemutatta egy magyar kutatócsoport munkájának eredményeit, mely szerint az átlaghőmérséklet 1°C-kal történő emelkedése a szalmonellózis gyakoriságában 2%-os növekedést eredményezhet, emellett más kórokozók (pl. *Campylobacter*, *Listeria*) gyakoriságára és a kialakuló megbetegedések előfordulására is hatással lehet a klímaváltozás. A klímaváltozás a mikológiai (kémiai) élelmiszerbiztonságra is hatást gyakorol, ugyanis a penészgombák toxintermelésében változást idézhet elő, a kockázat növekedhet a termés tárolása előtt és után is. A jelentősebb mikotoxinok az aflatoxin, ochratoxin A és fumonizinek, melyek felhalmozódása a szervezetben nem kívánatos, hosszú

távon fejtenek ki hatást, krónikus megbetegedést okozhatnak. A klímaváltozás élelmiszerbiztonságra gyakorolt hatásának jelentőségét támasztja alá, hogy 2009-ben az EFSA projektet hirdetett a gabonák aflatoxin szennyezettségének előrejelzésére a klímaváltozás tükrében. Összefoglalásul elmondható, hogy a klímaváltozás növelheti a szennyezőanyagok tekintetében a humán expozíciót. Az előttünk álló feladatok, javaslatok közt elhangzott, hogy fontos a HACCP szemléletű kockázatbecslés megvalósítása. Fontos emellett a köztermesztésben lévő növényfajták ellenállóságának vizsgálata is, a növénytermesztők számára ajánlások megfogalmazása, a megfelelő kommunikáció, tájékoztatás, oktatás, nem utolsósorban a több tudományág bevonásával (interdiszciplináris) megvalósuló kutatás.

Pia Makela: Zoonózisok az Európai Unióban: tendenciák, eredmények, teendők

Az előadó bemutatta az EFSA zoonózisokhoz és élelmiszer közvetítette megbetegedésekhez kapcsolódó tevékenységét. Részletesen beszámolt a 2010. évi zoonózis helyzetről. Sikerként könyvelhető el a szalmonellózis gyakoriságának csökkenése. A campylobacteriosis esetszáma ugyanakkor növekvőben van, leginkább friss csirkehúsban fordul elő. A *Listeria* enyhe csökkenése volt tapasztalható az elmúlt években, ami után újra növekedésnek indult az esetszám. Leginkább azonnal fogyasztható (RTE) élelmiszerekben, lágysajtban, halászati termékekben várható előfordulása. Az EFSA és ECDC ezzel kapcsolatban felmérést folytatott, az eredmények elemzése folyamatban van. A verotoxikus *E. coli* (VTEC) humán eseteinek száma az elmúlt években növekedett, ennek oka nem ismert. A hallgatók képet kaptak az EU-ban kialakult élelmiszer eredetű járványokról. A 2010-ben bekövetkezett járványok 22%-a tojásokból és tojástermékekből indult ki. Végezetül bemutatásra került a tavalyi shigatoxin termelő *E.coli* járvány és az idei *Salmonella* Stanley járvány, melyhez kapcsolódóan az EFSA gyors kockázatbecslést végzett. Összefoglalásként elmondható, hogy a zoonózisok területén az EFSA egyrészt kockázatbecslést végez, másrészt adatgyűjtést és adatelemzést folytat. Az utóbbi években a szalmonellózisok jelentős csökkenése volt tapasztalható, ugyanakkor a *Campylobacter*, VTEC és *Listeria* előfordulása növekszik. Az ECDC, az EFSA és a Bizottság élelmiszerrel közvetített járványok esetén gyors kockázatbecsléseket végez.

Petra Luber: Németországi élelmiszerbiztonsági válságok tapasztalatai

Az előadásban a közelmúlt németországi válságainak példáján mutatták be a válságkezelés tapasztalatait. Németországban az élelmiszer-biztonság felügyeletének, szabályozásának felelőssége tartományi szinten van, a BVL (Német Szövetségi Fogyasztóvédelmi és Élelmiszerbiztonsági Hatóság) szerepe akkor jelenik meg, ha koordinációra van szükség.

2011-ben súlyos események és válságok történtek az országban (pl. dioxin eset, klóramfenikol takarmány premixben, enterohemorrhágiás *E. coli* (EHEC) szennyezés következtében kialakuló HUS [vérzéses veseelégtelenség tünet-együttes] szövődménnyel járó járvány). Az EHEC okozta járványban 53-an haltak meg és 885 HUS megbetegedést erősítettek meg, az esemény lezajlása sokáig tartott. A járvány kivizsgálása kihívást jelentett a hatóságok számára. Létrehoztak egy ún. EHEC munkacsoportot, melyben a kivizsgálás minden résztvevője szorosan együttműködött. Az élelmiszerlánc visszakövetése mellett a gyanús csíratermelő vállalkozás termékeinek útját is követték. Végül 41 csoportos megbetegedést kötöttek a járványhoz. A járvány kivizsgálásának riportja megtalálható a BVL honlapján. Az előadó megemlítette, hogy 2012. szeptember 13-án az élelmiszer- és takarmánybiztonsággal foglalkozó állandó munkacsoportot hoztak létre, amely hamar feladatot kapott, mivel két hét múltával már egy újabb járvány alakult ki (Norovírus eperben) Németországban. A hányással-hasmenéssel járó megbetegedések óvodákban kezdődtek. Nehézséget okozott a kivizsgálásban, hogy oktatási szünet volt, ezért a közösségi oldalak segítségét vették igénybe a kivizsgálásnál. A munkacsoport rendszeresen találkozott a BVL intézetében. Az előadó említette a megbetegedést okozó élelmiszer felderítésének nehézségeit és megoldását. A közvélemény tájékoztatását közös sajtóközleményben („egy hang”) valósították meg. A járvány kivizsgálásának jelentése megtalálható a BVL honlapján.

Krisztalovics Katalin, Fehér Ágnes: XXI. századi élelmiszerjárványok epidemiológiai vonatkozásai

Az előadó saját tapasztalait is felhasználva hasonlította össze egy járvány észlelése után szükséges lépések korábbi és XXI. századi gyakorlatát. A járvány észlelését követően történik meg a diagnózis megállapítása, a járvány megerősítése, a betegek azonosítása, a forrásra és terjedésre vonatkozó hipotézis felállítása, a kockázatnak kitett populáció azonosítása és végül a járvány megfékezése. Míg korábban közösségi vezető vagy lakossági bejelentés, labor jelzése volt a jellemző az első lépésre, mai felgyorsult világunkban megnőtt a média szerepe, laboratóriumi adatok elemzése és fontos szerepet kaptak a szakmai információs hálózatok riasztásai. A járvány felderítésében a betegek korábbi személyes kikérdezésével, papír alapú adatkezeléssel szemben ma már az elektronikus adatfeldolgozás, betegek telefonon, esetleg elektronikusan történő kikérdezése megszokott, megjelentek a mélyebb laboratóriumi tipizáló vizsgálatok, és fontos lett a más országokkal történő információ csere. A hipotézis felállításánál ma már figyelembe kell venni a globalizációt, divatos recepteket, trendeket, megváltozott fogyasztási szokásokat. A kockázatnak kitett populáció meghatározásánál megnőtt a kommunikáció szerepe, ennek során a más érintett országokkal történő egyeztetés. A terjedési mód és terjesztő bizonyításának lépésénél elvárás lett a bizonyítás, ezen belül a felelősség megítélése, a veszélyről szakmai adatbázis fenntartása, és itt is fontossá vált a más hatóságokkal, országokkal történő egyeztetés. A XXI. századra vonatkozó üzenetként

elmondható a gyors, nyitott működés, hiteles, közérthető információnyújtás és mindenekelőtt az együttműködés fontossága.

Zoltai Anna, Pleva György: Élelmiszerbiztonsági események: megelőzés, felkészülés, intézkedés

Az előadásból a hallgatók megismerhették a hazai hatóság élelmiszerbiztonsági eseményekkel kapcsolatos feladatait a megelőzés, felkészülés és intézkedés terén. Az utóbbi időszak hazai vonatkozású élelmiszerbiztonsági eseményei is jelzik ennek a fontosságát, amikor felmerült a hatósági intézkedés szükségessége. Az előadó elmondta, hogy az élelmiszerlánc összefüggésben van a környezettel, annak minden pontjára hatással vannak különböző tényezők (pl. gazdasági környezet). Felismerték, hogy az élelmiszerlánc nem működhet „0” hibával, események nélkül, ezért az eseményekre a lehetőségeken belül minél jobban fel kell készülni. A felkészülés célja, hogy rendszerbe foglalt és szükséges mértékű beavatkozással a lehető legkisebb egészség ártalom és fogyasztói bizalomvesztés következzen be. A megelőzéshez szükséges a központi irányítás, és a hatóságon belüli, valamint hatóságok közti információáramlás, azonban folyamatosan alkalmazkodni kell az új szempontokhoz, új kockázatokhoz, stb. A megelőzésben az államnak, a hatóságnak és a vállalkozóknak is felelősége van. A hatósági felkészülést szolgálja a szervezet egyenes utasítási és jelentési rendszere, megfelelő működési feltételek, valamint a munkatársak képzettsége, jártassága. A körülményekhez folyamatosan igazodni kell. A felkészülés alapja a „rutin” esemény kezelés, rutin hatósági eljárás, és fontos a képzés és a kommunikáció. Az előadó említette a képzés és kommunikáció vállalkozásokkal, hatóság képviselőivel, valamint a fogyasztók felé megvalósuló formáit. Összefoglalásként elmondta, hogy a felkészülés alapja a rutin munka, de nem nélkülözi a folyamatos fejlődést és változást, a társadalmi-gazdasági környezethez történő alkalmazkodást sem.

Mészáros László: Gyors veszélyjelző rendszerek szerepe élelmiszerbiztonsági válsághelyzetekben

Az előadó bemutatta az élelmiszerbiztonsági események fokozatait, és ezekhez kötődően a két legfontosabb riasztórendszert, a RASFF-ot és az INFOSAN-t, de megemlítette a humán-egészségügy, állategészségügy és növényegészségügy, valamint egyéb területen ismert fontosabb nemzetközi gyors veszélyjelző/információs rendszereket is. A RASFF-ra rátérve szemléltette, hogy az elmúlt években milyen mértékben növekedett a különböző bejelentés típusok száma. A 2011. évi tömeges EHEC járvány, a szárított paradicsom miatt kialakuló Hepatitis A járvány, valamint a dioxint és pentaklórfenolt tartalmazó guargumi esetek példáján láthattuk a riasztási rendszerek szerepét. Összegzésként elmondta, hogy a globális kereskedelem és globális veszélyek miatt nemzetközi együttműködés szükséges. A

nemzetközi gyorsriasztási rendszerek szerepe kiterjed a megelőzésre, a több országot érintő események észlelésére, valamint a válsághelyzetek esetén a gyors nemzetközi információcserére. Kiemelt jelentőségű a különböző gyors riasztási rendszerek együttműködése. Megkerülhetetlen feladatként említette a nyomkövetés fejlesztését. Előadása üzeneteként a WHO főigazgatóját idézte, aki szerint az élelmiszerbiztonságért közösen kell tenni, csak akkor tudunk hatékonyan reagálni a nemzetközi élelmiszerbiztonsági problémákra, és biztosíthatunk mindenki számára biztonságos élelmiszereket.

A rendezvény lezárásaként Szeitzné Szabó Mária, mint levezető elnök összegezte az elhangzottakat, és hangsúlyozta a nemzeti és nemzetközi együttműködés fontosságát az élelmiszerbiztonsági kihívásokra történő felkészülés és cselekvés terén.